

Zdjęcie: Freepik

ANALIZA PODSTAW ROZPOZNANIA DEMORALIZACJI NIELETNIEGO, KONSEKWENCJI
PRAWNYCH Z NIEJ WYNIKAJĄCYCH W ODNIESIENIU DO NIELETNIEGO, JEGO RODZICÓW
I SZKOŁY ORAZ ŚRODKÓW ODDZIAŁYWANIA WYCHOWAWCZEGO BĘDĄCYCH
W DYSPOZYCJI DYREKTORÓW SZKÓŁ

MAREK PUZIO

ANALIZA ORDO IURIS

WWW.ORDOIURIS.PL

ANALIZA PODSTAW ROZPOZNANIA DEMORALIZACJI
NIELETNIEGO, KONSEKWENCJI PRAWNYCH Z NIEJ
WYNIKAJĄCYCH W ODNIESIENIU DO NIELETNIEGO,
JEGO RODZICÓW I SZKOŁY ORAZ ŚRODKÓW
ODDZIAŁYWANIA WYCHOWAWCZEGO BĘDĄCYCH
W DYSPOZYCJI DYREKTORÓW SZKÓŁ

MAREK PUZIO

INSTYTUT NA RZECZ KULTURY PRAWNEJ ORDO IURIS

WARSZAWA 2024

Spis treści

Najważniejsze tezy	5
1. Nowa ustawa regulująca postępowanie w sprawach nieletnich	6
2. Pojęcie demoralizacji	6
3. Obowiązek powiadomienia właściwych organów	8
4. Przestępstwa ścigane z urzędu	9
5. Co grozi nieletniemu?	10
6. Szczególne uprawnienia dyrektorów szkół	12
7. Czy rodzic ucznia wykazującego przejawy demoralizacji również może ponieść konsekwencje?	13
8. Znaczenie świadomości odpowiedzialności za własne zachowania	14

Najważniejsze tezy

- Okoliczności świadczące o demoralizacji nieletnich stanowią podstawę do wszczęcia postępowania przed sądem rodzinnym.
- Postępowanie przed sądem rodzinnym może być wszczęte już wobec osób, które ukończyły 10 lat.
- Przejawem demoralizacji mogą być takie zachowania jak: zastraszanie, wyszydzanie, poniżanie, wyzywanie, nagrywanie lub fotografowanie drugiej osoby i publikowanie jej wizerunku w sieci bądź też wyciąganie na światło dzienne jej prywatnych spraw, związanych np. z trudną sytuacją domową drugiej osoby - celem zaszkodzenia, poniżenia czy ośmieszenia.
- Konsekwencje związane ze stwierdzeniem demoralizacji nieletnich mogą dotknąć także ich rodziców. Rodzice mogą być zobowiązani do naprawienia w całości lub części szkody wyrządzonej przez małoletniego lub do zapłaty zadośćuczynienia pieniężnego za wyrządzoną krzywdę (niemająca charakteru majątkowego).
- W sytuacji gdy do zachowań świadczących o demoralizacji nieletniego dojdzie na terenie szkoły lub w związku z realizacją obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki (np. na szkolnej wycieczce), dyrektor szkoły może zastosować określone środki oddziaływania wychowawczego.
- Zastosowanie środków oddziaływania wychowawczego przez dyrektora szkoły można rozpatrywać w świetle jego obowiązków w zakresie wykonywania zadań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom i nauczycielom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę. Względem uczniów obowiązek taki spoczywa również na nauczycielach.
- Jeśli szkoda materialna bądź krzywda powstała w wyniku czynu, do którego doszło na terenie szkoły lub np. na szkolnej wycieczce, szkoła naraża się na odpowiedzialność odszkodowawczą, zwłaszcza w sytuacji, w której nie wywiązała się ona należycie z ustawowych obowiązków w zakresie zapewnienia bezpiecznych i higienicznych warunków nauki, wychowania i opieki.

1. Nowa ustawa regulująca postępowanie w sprawach nieletnich

Dnia 1 września 2022 r. weszła w życie ustawa z 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich¹ (dalej również: „w.r.n.”), która zastąpiła obowiązującą niemal przez 40 lat ustawę z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich.

Nowa ustawa (podobnie jak zastąpiona) reguluje zasady postępowania w sprawach dotyczących czynów popełnionych przez osoby nieletnie, zawierających znamiona określone w ustawie karnej, bądź też świadczących o ich **demoralizacji**. Jedne i drugie czyny stanowią bowiem przesłankę do wszczęcia postępowania przed sądem rodzinnym.

Zgodnie z powyższymi przepisami, w razie popełnienia czynu świadczącego o demoralizacji, **postępowanie może być wszczęte już wobec osób, które ukończyły 10 lat i nie są pełnoletnie**. W przypadku zaś czynów karalnych (tj. wyczerpujących znamiona przestępstwa lub przestępstwa skarbowego bądź wykroczenia lub wykroczenia skarbowego) przepisy ustawy stosuje się względem osób, które dopuściły się takiego czynu po ukończeniu 13 lat, ale przed ukończeniem 17 lat (art. 1 ust. 1 pkt 1 i 2 w.r.n.). Pamiętać jednak należy, że popełnienie czynu karalnego jest także przejawem demoralizacji. Jeśli zatem takiego czynu dopuści się 10-latek, sąd może wszcząć postępowanie w związku z jego demoralizacją.

W razie popełnienia czynu świadczącego o demoralizacji postępowanie może być wszczęte już wobec osób, które ukończyły 10 lat i nie są pełnoletnie.

2. Pojęcie demoralizacji

Przesłanka demoralizacji nie jest zdefiniowana ustawowo, jednak elementy, które wchodzą w zakres tego pojęcia znalazły się w art. 4 ust. 1 w.r.n. Zgodnie z przywołanym przepisem „[k]ażdy, kto stwierdzi istnienie okoliczności świadczących o demoralizacji nieletniego, w szczególności dopuszczenie się czynu zabronionego, naruszanie zasad współżycia społecznego, uchylanie się od obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki, używanie alkoholu, środków odurzających, substancji psychotropowych, ich prekursorów, środków zastępczych lub nowych substancji psychoaktywnych (...), uprawianie nierzędu, ma społeczny obowiązek odpowiednio przeciwdziałać temu, a przede wszystkim zawiadomić o tym rodziców lub opiekuna nieletniego, szkołę, sąd rodzinny, Policję lub inny właściwy organ”.

Z przytoczonej treści wynika, że jedną z okoliczności świadczących o demoralizacji jest naruszenie zasad współżycia społecznego. W doktrynie i orzecznictwie wskazuje się, iż „[z]asady współżycia społecznego obejmują nieskodyfikowane, lecz obiektywnie funkcjonujące (powszechnie stosowane) normy postępowania (wyrok SA w Łodzi z 8.10.2015 r., I ACa 446/15, LEX nr 1927616), odnoszące się do uznanych wartości moralnych lub pozytywnie kwalifikowanych norm obyczajowych”².

¹ Dz.U. z 2022 r. poz. 1700.

² B. Janiszewska [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna*, cz. 1 (art. 1–55(4)), red. J. Gudowski, Warszawa 2021, art. 5, LEX, pkt 85.

Na gruncie relacji rówieśniczych do zachowań naruszających zasady współżycia społecznego możemy zaliczyć m.in.: przezywanie, kopanie, bicie, popychanie, szarpanie, wyśmiewanie, poniżanie, obmawianie (zwłaszcza, jeśli wiąże się z rozpowszechnianiem nieprawdziwych informacji o innych), używanie wulgaryzmów, prowokowanie, grożenie, zastraszanie, zabieranie lub niszczenie cudzych rzeczy, izolowanie, wyłudzenie pieniędzy, wyzywanie (niezależnie od przyczyny), nagrywanie lub fotografowanie, a następnie publikowanie tak utrwalonego, cudzego wizerunku w sieci, wyciąganie na światło dzienne prywatnych spraw, związanych z trudną sytuacją domową drugiej osoby - celem jej zaszkodzenia, poniżenia, ośmieszenia etc.

Są to zatem sytuacje, z którymi wielu uczniów spotyka się na co dzień w szkołach. Być może stały się one na tyle powszechne, że nie robią już nawet specjalnego wrażenia na rodzicach, nauczycielach czy samych uczniach, będących ich świadkami.

Tymczasem są to zjawiska będące przykładami przemocy rówieśniczej, która może przybrać postać nie tylko przemocy fizycznej, ale także psychicznej, w tym cyberprzemocy, do której dochodzi z wykorzystaniem urządzeń elektronicznych i Internetu, w szczególności za pośrednictwem portali społecznościowych i komunikatorów, w tym w ramach grup dyskusyjnych.

Przemoc ze strony rówieśników, będąca zarazem przejawem demoralizacji, jest najczęstszą formą przemocy doświadczaną przez dzieci i nastolatki w Polsce³. Może ona być z jednej strony źródłem cierpienia osób krzywdzonych, niekiedy pozostawiającego długotrwałe skutki, z drugiej zaś – przyczyną poważnych konsekwencji prawnych lub finansowych dla nieletnich dopuszczających się przemocy oraz ich rodziców.

Zachowania mogące świadczyć od demoralizacji nieletniego, do jakich może dochodzić w szkole:

- spożywanie alkoholu;
 - palenie papierosów;
 - kopanie;
 - bicie;
 - popychanie;
 - szarpanie;
 - wyśmiewanie;
 - poniżanie;
 - obmawianie (zwłaszcza, jeśli wiąże się z rozpowszechnianiem nieprawdziwych informacji o innych);
 - używanie wulgaryzmów;
 - prowokowanie;
 - grożenie;
 - zastraszanie;
 - zabieranie lub niszczenie cudzych rzeczy;
 - izolowanie;
 - wyłudzenie pieniędzy;
 - wyzywanie (niezależnie od przyczyny);
 - nagrywanie lub fotografowanie, a następnie publikowanie tak utrwalonego, cudzego wizerunku w sieci;
 - wyciąganie na światło dzienne prywatnych spraw, związanych z trudną sytuacją domową drugiej osoby - celem jej zaszkodzenia, poniżenia, ośmieszenia.
-

3 Zob. K. Makaruk, K. Drabarek, A. Popyk, Sz. Wójcik (2023). *Diagnoza przemocy wobec dzieci w Polsce 2023*. Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, s. 6, pobrano z: https://fdds.pl/_Resources/Persistent/4/0/d/e/40de383c074981a2c2061800f8a565d2f4d53b55/Raport%20Diagnoza%20Przemocy%20wobec%20Dzieci%202023.pdf, dostęp: 14.11.2023.

3. Obowiązek powiadomienia właściwych organów

Z przywołanego art. 4 ust. 1 w.r.n. wynika społeczny obowiązek, spoczywający na każdym, kto dowie się o okolicznościach świadczących o demoralizacji nieletniego, odpowiedniego przeciwdziałania temu, a przede wszystkim zawiadomienia o tym rodziców lub opiekuna nieletniego, szkoły, sądu rodzinnego, policji lub innego właściwego organu. W sytuacjach poważniejszych, w których dochodzi do popełnienia przez nieletniego czynu karalnego (przestępstwa lub wykroczenia) grono podmiotów, powiadomienie których jest społecznym obowiązkiem każdego, zawięza się do sądu rodzinnego i policji (art. 4 ust. 2 w.r.n.).

Społeczny obowiązek, o którym mowa w powyższych przepisach, jest obowiązkiem o charakterze moralnym i nie pociąga za sobą konsekwencji prawnych w sytuacji jego niedotrzymania⁴.

Każdy, kto dowie się o okolicznościach świadczących o demoralizacji nieletniego, ma obowiązek odpowiedniego przeciwdziałania temu, a przede wszystkim zawiadomienia o tym rodziców lub opiekuna nieletniego, szkoły, sądu rodzinnego, Policji lub innego właściwego organu.

Inaczej wygląda sytuacja, w której doszło do popełnienia przez nieletniego przestępstwa ściganego z urzędu. Z art. 4 ust. 3 w.r.n. wynika już nie tylko społeczny, ale prawny obowiązek powiadomienia policji lub sądu rodzinnego, spoczywający na instytucjach państwowych i samorządowych oraz publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach oświatowych, które w związku ze swoją działalnością dowiedziały się o dopuszczeniu się przez nieletniego czynu zabronionego. Podmioty te mają nadto obowiązek przedsięwzięcia niezbędnych czynności, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów popełnienia czynu zabronionego.

Warto zwrócić uwagę na szerokie pojęcie „związku z działalnością placówek oświatowych”. Przez związek ów należy rozumieć sytuacje, gdy do popełnienia czynu zabronionego dojdzie na terenie szkoły, podczas wycieczki szkolnej, zorganizowanego wyjścia do kina, teatru etc. Dowiedzenie się o dopuszczeniu się przez nieletniego czynu zabronionego będzie miało związek z działalnością szkoły również wówczas, gdy do samego czynu dojdzie poza szkołą lub wydarzeniem przez nią organizowanym, a nauczyciel poweźmie informację o takim czynie od innych uczniów (np. gdy dzieci na lekcji na pytanie nauczycielki „dlaczego Piotrek jest nieobecny” wykrzyczą, że „wczoraj wieczorem Janek pobił Piotrka”).

W przypadku szkoły obowiązek powiadomienia policji lub sądu rodzinnego spoczywa na dyrektorzce szkoły, który kieruje działalnością szkoły lub placówki oraz reprezentuje ją na zewnątrz (art. 68 ust. 1 pkt 1 Prawa oświatowego⁵). Nie oznacza to, że nauczyciel, który dowiedział się o dopuszczeniu się przez nieletniego ucznia czynu zabronionego, może tę informację zachować dla siebie. Powinien on poinformować o tym dyrektora szkoły, co wynika m.in. z art. 6 ust. 1 Karty Nauczyciela⁶, zgodnie z którym nauczyciel zobowiązany jest „rzetelnie realizować zadania związane z powierzonym mu stanowiskiem oraz podstawowymi funkcjami

4 Przy czym mowa tu o przepisach prawa powszechnie obowiązującego, nie zaś o ewentualnych zapisach kodeksów etyki poszczególnych grup zawodowych, w odniesieniu do których nie można wykluczyć ich naruszenia. Naruszenie takie może być podstawą poniesienia odpowiedzialności dyscyplinarnej w razie niedopełnienia społecznego obowiązku zawiadomienia właściwych organów lub rodziców nieletniego o okolicznościach świadczących o jego demoralizacji lub popełnieniu czynu karalnego, również nieściganego z urzędu.

5 Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz.U. z 2023 r., poz. 900 z późn. zm., dalej również: „PrOśw”).

6 Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela (Dz.U. z 2023 r. poz. 984 z późn. zm., dalej: Karta Nauczyciela lub „KN”).

szkoły: dydaktyczną, wychowawczą i opiekuńczą, w tym zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę”.

Uchybienie powyższemu obowiązkowi przez dyrektora szkoły może być, w pewnych sytuacjach, potraktowane jako naruszenie obowiązków w zakresie zapewnienia uczniom bezpieczeństwa w czasie zajęć, a tym samym jako czyn naruszający prawa i dobro dziecka, będący podstawą do wszczęcia postępowania dyscyplinarnego⁷. Podobnie podstawą do wszczęcia postępowania dyscyplinarnego względem nauczyciela jest uchybienie obowiązkowi wynikającym z art. 6 Karty Nauczyciela⁸.

Nadmienić wypada, że choć przepisy Karty Nauczyciela zasadniczo stosuje się do nauczycieli zatrudnionych w szkołach publicznych, to na mocy odesłania zawartego w art. 91b ust. 2 pkt 2 KN, regulacje określające obowiązki nauczycieli (art. 6 KN) ich odpowiedzialność dyscyplinarną (art. 75-85z KN), a także przyznającą im ochronę właściwą funkcjonariuszom publicznym (art. 63 KN), znajdują zastosowanie również do nauczycieli zatrudnionych w placówkach niepublicznych.

4. Przestępstwa ścigane z urzędu

Do przestępstw ściganych z urzędu, o których mowa w art. 4 ust. 3 w.r.n., należą wszystkie przestępstwa, które do objęcia ich aktem oskarżenia nie wymagają wniosku pokrzywdzonego ani nie są przestępstwami ściganymi z oskarżenia prywatnego. Wystarczy zatem powzięcie informacji przez organy ścigania o popełnieniu czynu, aby wszcząć postępowanie przygotowawcze (dochodzenie lub śledztwo), a następnie wystąpić do sądu o ukaranie sprawcy.

Do przestępstw ściganych z urzędu zaliczymy m.in. kradzież (art. 276 Kodeksu karnego⁹) spowodowanie naruszenia czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia trwających dłużej niż 7 dni (art. 156 k.k.), udział w bójce lub pobiciu, w którym naraża się na bezpośrednie niebezpieczeństwo uszczerbku na zdrowiu, o którym wyżej mowa (art. 158 k.k.), podrobienie lub przerobienie dokumentu (np. legitymacji szkolnej, dopisanie oceny w dzienniku; zob. art. 270 k.k.), ale także naruszenie nietykalności cielesnej nauczyciela (skutkiem nie musi być w tym przypadku rozstrój zdrowia trwający powyżej 7 dni; zob. art. 222 k.k.), a nawet już samo jego znieważenie w związku lub podczas wypełniania obowiązków nauczycielskich (226 k.k.). Należy bowiem pamiętać, że nauczyciele, podczas lub w związku z pełnieniem obowiązków służbowych, korzystają z ochrony przewidzianej dla funkcjonariuszy publicznych na zasadach przewidzianych w Kodeksie karnym (art. 63 ust. 1 KN).

Do przestępstw ściganych z urzędu, do których może dojść np. w czasie szkolnej wycieczki, należą ponadto złośliwe przeszkadzanie publicznemu wykonywaniu aktu religijnego kościoła lub innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej (art. 195 § 1 k.k.) oraz obrażanie uczuć religijnych innych osób, poprzez publiczne znieważenie przedmiotu czci religijnej lub miejsca przeznaczonego do publicznego wykonywania obrzędów religijnych (art. 196 k.k.).

7 Zob. art. 75 ust. 2a KN.

8 Zob. art. 75 ust. 1 KN.

9 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (Dz. U. z 2024 r., poz. 17 z późn. zm., dalej: „k.k.”).

5. Co grozi nieletniemu?

Jeśli dojdzie do wszczęcia postępowania przed sądem rodzinnym, sąd ten, zbadawszy sprawę, może uznać za zasadne zastosowanie **środków wychowawczych** wobec nieletniego, **środka leczniczego** w postaci umieszczenia w zakładzie leczniczym, w którym są udzielane nieletnim świadczenia zdrowotne z zakresu opieki psychiatrycznej lub leczenia uzależnień, a w najpoważniejszych przypadkach – **środka poprawczego** poprzez umieszczenie w zakładzie poprawczym (art. 6 i nast. w.r.n.).

Do środków wychowawczych, art. 7 ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich zalicza m.in.:

- 1) upomnienie (forma „oficjalnego, orzeczonego w postanowieniu sądu, moralnego potępienia zachowania naganego nieletniego, które ma jemu zarówno uświadomić szkodliwość danego typu zachowania, jak i stanowić pewne ostrzeżenie na przyszłość”¹⁰);
- 2) zobowiązanie do określonego postępowania, a zwłaszcza do naprawienia wyrządzonej szkody w całości albo w części, do zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, do wykonania prac społecznych, do przeproszenia pokrzywdzonego, do uczestniczenia w odpowiednich zajęciach o charakterze wychowawczym, terapeutycznym, do powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, do powstrzymania się od kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami w określony sposób;
- 3) nadzór odpowiedzialny rodziców albo opiekuna nieletniego (taki nadzór, jak stanowi art. 154 ust. 1 w.r.n., wiąże się z obowiązkiem składania sądowi rodzinnemu okresowych sprawozdań z zachowania się nieletniego);
- 4) nadzór organizacji społecznej, w tym organizacji pozarządowej, której celem statutowym jest praca z nieletnimi o charakterze wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym, zapobieganie demoralizacji nieletnich lub pomoc w readaptacji społecznej nieletnich, pracodawcy albo osoby godnej zaufania udzielających poręczenia za nieletniego;
- 5) nadzór kuratora sądowego;
- 6) skierowanie do ośrodka kuratorskiego, a także do organizacji społecznej, w tym organizacji pozarządowej, lub instytucji zajmujących się pracą z nieletnimi o charakterze wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym, po uprzednim porozumieniu się z tą organizacją lub instytucją;
- 7) zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów albo pojazdów określonego rodzaju;
- 8) przepadek przedmiotów pochodzących z czynu zabronionego, przepadek przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia czynu zabronionego (nie można zatem wykluczyć orzeczenia przez sąd przepadku smartfona, jeżeli za jego pośrednictwem dochodziło zniesławiania lub znieważania drugiej osoby);
- 9) umieszczenie w rodzinie zastępczej zawodowej specjalistycznej, która ukończyła szkolenie przygotowujące do sprawowania opieki nad nieletnim;
- 10) umieszczenie w młodzieżowym ośrodku wychowawczym;
- 11) umieszczenie w okręgowym ośrodku wychowawczym.

10 V. Konarska-Wrzošek [w:] P. Górecki, P. Kobes, V. Konarska-Wrzošek, Wspieranie i resocjalizacja nieletnich. Komentarz, Warszawa 2023, art. 7.

Szczegółowe zasady wykonywania środków wychowawczych określają art. 144 i nast. ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich.

Należy wspomnieć, że informacje o nieletnich, wobec których prawomocnie orzeczono środki wychowawcze, środek leczniczy lub środek poprawczy na podstawie ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, gromadzone są w Krajowym Rejestrze Karnym¹¹. Może to wiązać się dla młodych osób z różnymi ograniczeniami, wynikającymi z brakiem możliwości przedłożenia tzw. zaświadczenia o niekaralności¹².

Osoby, niepełnoletnie¹³ mogą ponosić odpowiedzialność także na zasadach przewidzianych w Kodeksie karnym. Dotyczy to sytuacji, w której doszło do popełnienia czynu zabronionego przez osobę po ukończeniu przez nią 17 lat. Z kolei w przypadku najpoważniejszych przestępstw i po spełnieniu określonych warunków, granica ta przesuwana już do 14. roku życia¹⁴.

Wybrane środki wychowawcze wymienione w art. 7 ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich:

- upomnienie;
 - zobowiązanie do określonego postępowania, w tym do naprawienia wyrządzonej szkody w całości albo w części, do zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, do wykonania prac społecznych;
 - nadzór odpowiedzialny rodziców albo opiekuna nieletniego;
 - nadzór organizacji społecznej, pracodawcy albo osoby godnej zaufania udzielających poręczenia za nieletniego;
 - nadzór kuratora sądowego;
 - skierowanie do ośrodka kuratorskiego;
 - zakaz prowadzenia wszelkich pojazdów albo pojazdów określonego rodzaju;
 - przepadek przedmiotów pochodzących z czynu zabronionego lub przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia czynu zabronionego;
 - umieszczenie w rodzinie zastępczej zawodowej specjalistycznej, która ukończyła szkolenie przygotowujące do sprawowania opieki nad nieletnim;
 - umieszczenie w młodzieżowym ośrodku wychowawczym;
 - umieszczenie w okręgowym ośrodku wychowawczym.
-

11 Zob. art. 1 ust. 2 pkt 6 ustawy z dnia 24 maja 2000 r. o Krajowym Rejestrze Karnym (Dz. U. z 2023, poz. 1068).

12 Osoba taka nie będzie mogła np. zostać kierownikiem lub wychowawcą wypoczynku (tzw. wychowawcą kolonijnym) – zob. art. 92p ust. 1 pkt 1 oraz ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2022, poz. 2230), a także aplikować do zawodów wymagających przedłożenia informacji o niekaralności z Krajowego Rejestru Karnego.

13 Należy odnotować, że „nieletni” w rozumieniu ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich nie jest pojęciem tożsamym z pojęciem osoby niepełnoletniej w powszechnym rozumieniu tego słowa, jako osoby, która nie ukończyła 18. roku życia. Przy czym w kwestii o możliwości wszczęcia postępowania w sprawach o demoralizację, przez nieletniego, do którego zastosowanie znajdują przepisy ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, należy rozumieć osobę po ukończeniu 10. roku życia i przed ukończeniem 18. roku życia lub przed osiągnięciem pełnoletności w inny sposób (np. przez zawarcie małżeństwa przez kobietę, która ma ukończone 16 lat).

14 Zob. art. 10 § 1 i §2a k.k.

6. Szczególne uprawnienia dyrektorów szkół

Znaczącą zmianą, jaką wprowadzono ustawą o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich, jest, przewidziana w art. 4 ust. 4 w.r.n., możliwość zastosowania przez dyrektora szkoły, jeśli jest to wystarczające, środka oddziaływania wychowawczego w przypadku gdy nieletni wykazuje przejawy demoralizacji lub dopuścić się czynu karalnego na terenie szkoły lub w związku z realizacją obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki. Środkami oddziaływania wychowawczego są: pouczenie, ostrzeżenie ustne albo ostrzeżenie na piśmie, przeproszenie pokrzywdzonego, przywrócenie stanu poprzedniego lub wykonanie określonych prac porządkowych na rzecz szkoły.

Możliwość skorzystania z rozwiązań przewidzianych w art. 4 ust. 4 nie dotyczy sytuacji, w której nieletni dopuścić się czynu zabronionego wyczerpującego znamiona przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego.

Gdy nieletni wykazuje przejawy demoralizacji lub dopuścić się czynu karalnego w szkole, dyrektor ma możliwość zastosowania środka oddziaływania wychowawczego.

Ze wskazanych wyżej środków, dyrektor szkoły może skorzystać wyłącznie po uzyskaniu zgody nieletniego oraz jego rodziców lub opiekuna. Choć na pierwszy rzut oka wydawać się to może niedorzeczne, to należy pamiętać, że alternatywą wobec nałożenia środków oddziaływania wychowawczego może być zawiadomienie przez szkołę sądu rodzinnego. Ponadto warunek zgody małoletniego, a zwłaszcza jego rodziców, którzy *notabene*, w ramach sprawowania władzy rodzicielskiej, również mogą w celach wychowawczych wyciągać określone konsekwencje względem swojego dziecka, ma na celu przeciwdziałanie sytuacjom, w których mogłoby dojść do naruszenia praw nieletniego ucznia.

Korzystanie przez dyrektora szkoły z ww. uprawnień (podobnie jak obowiązek określony w art. 4 ust. 3 w.r.n.) można rozpatrywać m.in. w świetle jego obowiązków wynikających z art. 68 ust. 1 PrOśw w zakresie wykonywania zadań związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom i nauczycielom w czasie zajęć organizowanych przez szkołę (art. 68 ust. 1 pkt 6 PrOśw)¹⁵.

Środki oddziaływania wychowawczego możliwe do zastosowania przez dyrektora szkoły względem ucznia:

- pouczenie;
- ostrzeżenie ustne albo ostrzeżenie na piśmie;
- przeproszenie pokrzywdzonego;
- przywrócenie stanu poprzedniego;
- wykonanie określonych prac porządkowych na rzecz szkoły.

¹⁵ Zob. też art. 1 pkt 14 PrOśw, zgodnie z którym system oświaty zapewnia utrzymywanie bezpiecznych i higienicznych warunków nauki, wychowania i opieki w szkołach i placówkach.

7. Czy rodzic ucznia wykazującego przejawy demoralizacji również może ponieść konsekwencje?

Niezależnie od wymienionych wyżej środków wychowawczych, leczniczych oraz środka poprawczego, jakie mogą być zastosowane przez sąd, stanowiących bezpośrednią dolegliwość względem małoletniego, sąd rodzinny może nałożyć określone obowiązki również na rodziców małoletniego. Wśród nich ustawa wymienia m.in. ścisłą współpracę ze szkołą, z poradnią psychologiczno-pedagogiczną (pod rygorem nałożenia kary pieniężnej w wysokości do 3 tys. zł, która może być ponawiana¹⁶), ale także obowiązek naprawienia szkody wyrządzonej przez nieletniego lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę (art. 18 w.r.n.).

Przykładowe obowiązki, jakie sąd rodzinny może nałożyć na rodziców nieletniego, wykazującego przejawy demoralizacji:

- ścisła współpraca ze szkołą lub z poradnią psychologiczno-pedagogiczną;
- naprawienie szkody wyrządzonej przez nieletniego lub zadośćuczynienie za doznaną krzywdę;
- poprawa warunków wychowawczych, bytowych lub zdrowotnych nieletniego.

W sytuacji dopuszczenia się przez nieletniego zachowań przemocowych lub kradzieży, zarówno sprawca jak i jego rodzice mogą doświadczyć także realnych konsekwencji finansowych. Należy przy tym zaznaczyć, że o ile obowiązek naprawienia szkody wyrządzonej przez nieletniego polega na rekompensacie szkody materialnej (np. zwrot równowartości za zniszczone ubranie, materiały szkolne, telefon, ale także medykamenty i koszty leczenia związane z rozstrojem zdrowia, w tym również zdrowia psychicznego) o tyle obowiązek zadośćuczynienia za doznaną krzywdę dotyczy rekompensaty za szkodę niemajątkową, jaka może wynikać ze stosowania przemocy psychicznej. Jak wskazuje się w literaturze przedmiotu „[k]rzywdę wypełnia poczucie nieszczęścia, cierpienia, bólu, lęku i dyskomfortu psychicznego wyrażającego się m.in. poczuciem odrzucenia, pogorszeniem relacji rodzinnych i towarzyskich, utratą zawodu, pozbawieniem możliwości odczuwania przyjemności itp.”¹⁷.

Do tego dochodzą koszty postępowania sądowego, którymi sąd obciąża rodziców nieletniego lub inne osoby zobowiązane do jego alimentacji lub nieletniego (art. 73 ust. 1 w.r.n.).

W przypadku, w którym szkoda materialna bądź krzywda powstała w wyniku czynu, do którego doszło na terenie szkoły lub np. na szkolnej wycieczce, można dodatkowo rozważać odpowiedzialność szkoły, zwłaszcza w sytuacji, w której nie wywiązałyby się ona należycie z ustawowych obowiązków w zakresie zapewnienia bezpiecznych i higienicznych warunków nauki, wychowania i opieki.

¹⁶ Zob. art. 19 w.r.n.

¹⁷ J. Gudowski [w:] T. Bielska-Sobkowicz, G. Bieniek, H. Ciepla, M. Sychowicz, R. Trzaskowski, T. Wiśniewski, C. Żuławska, J. Gudowski, *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania. Część ogólna*, wyd. II, Warszawa 2018, art. 445.

Jeśli szkoda materialna bądź krzywda powstała w wyniku czynu, do jakiego doszło na terenie szkoły lub np. na szkolnej wycieczce, szkoła naraża się na odpowiedzialność odszkodowawczą, zwłaszcza w sytuacji, w której nie wywiązała się ona należycie z ustawowych obowiązków w zakresie zapewnienia bezpiecznych i higienicznych warunków nauki, wychowania i opieki.

8. Znaczenie świadomości odpowiedzialności za własne zachowania

Według statystyk Ministerstwa Sprawiedliwości w 2020 r. zapadło 17 202 prawomocnych orzeczeń wobec nieletnich, z czego 10 187 (59%) dotyczyło spraw o czyny stanowiące przejaw demoralizacji. Choć jest to mniejsza liczba niż w poprzednich latach (np. w 2013 r. zapadło 34 319 prawomocnych orzeczeń w sprawach nieletnich, przy czym orzeczenia w sprawach o demoralizację stanowiły wówczas 44,24% wszystkich orzeczeń, zaś pozostałe dotyczyły czynów karalnych, zatem zasadniczo o poważniejszym charakterze)¹⁸ to inne badania wskazują jednocześnie na wzrost liczby przypadków przemocy rówieśniczej w 2023 r. w porównaniu do badań prowadzonych w latach 2013 oraz 2018 („w szczególności wzrost przemocy psychicznej z 28% w 2013 r. do 44% w 2023 r. w ciągu całego życia oraz z 13% w 2013 r. do 27% w 2023 r. w roku poprzedzającym badanie”)¹⁹.

Statystyki te potwierdzają potrzebę podejmowania w szkołach działań przeciwdziałających demoralizacji, w tym w szczególności zapobiegających przemocy rówieśniczej, oraz potrzebę wysiłku wychowawczego, w poczuciu odpowiedzialności za swoje nieletnie dziecko, ze strony rodziców. Uświadamianie uczniom i ich rodzicom konsekwencji, jakie mogą się wiązać z zachowaniami, które wyczerpują znamiona demoralizacji, może być jednym z takich rozwiązań. Doktryna prawa karnego i nauka o karze podpowiada bowiem, że jedną z podstawowych funkcji, jaką pełni kara, jest funkcja prewencyjna (zapobieganie poprzez odstraszenie). Aby jednak zagrożenie karą spełniało swoją rolę, musi być ono podane do publicznej wiadomości, tak by adresaci danej normy byli świadomi jej obowiązywania i konsekwencji z niej wynikających. W tym celu można zorganizować (nieodpłatnie) spotkanie z udziałem adwokata lub radcy prawnego, np. delegowanego przez organizację zapewniającą obsługę punktów nieodpłatnej pomocy prawnej w danym powiecie²⁰ lub zaprosić w tym celu do szkoły funkcjonariusza policji. Nie są to inicjatywy, które wiązałyby się z kosztami, zaś korzyści, jakie mogą przynieść, są nie do przecenienia.

Marek Puzio

Absolwent studiów prawniczych na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Rzeszowskiego. Radca prawny. Z Instytutem Ordo Iuris związany od 2021 r., gdzie obecnie jako starszy analityk koordynuje program „Chrońmy Dzieci! Szkoła i edukacja”. Publikował w tygodniku „Do Rzeczy” oraz miesięczniku „Wiara, Patriotyzm i Sztuka”.

18 Zob. dokument „Nieletni - prawomocne orzeczenia w latach 2000-2020, dostępny pod adresem: <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieletoletnie/>, dostęp: 3 kwietnia 2024 r.

19 K. Makaruk, K. Drabarek, A. Popyk, Sz. Wójcik, dz. Cyt., s. 60.

20 Zgodnie z art. 8 ust. 1 ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym poradnictwie obywatelskim oraz edukacji prawnej (Dz. U. z 2021, poz. 945), zadania polegające na udzielaniu nieodpłatnej pomocy prawnej, świadczeniu nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego oraz edukacji prawnej, są zadaniami zleconymi z zakresu administracji rządowej realizowanymi przez powiat w porozumieniu z gminami albo samodzielnie.

WSPARCIE DARCYŃCÓW

Instytut Ordo Iuris jest fundacją i zakres naszej aktywności jest ściśle uzależniony od funduszy, które pozyskamy na działalność statutową. Ceniąc sobie niezależność, nie korzystamy ze środków publicznych i grantów, których pozyskanie mogłoby ją ograniczać. Naszą działalność prowadzimy tylko dzięki hojności naszych Darczyńców, zwłaszcza tych, którzy wspierają nas regularnie co miesiąc w ramach Kręgu Przyjaciół (więcej na: www.przyjaciele.ordoiuris.pl)

RAZEM MOŻEMY REALNIE WPŁYWAĆ NA RZECZYWISTOŚĆ!

DAROWIZNĘ MOŻNA PRZEKAZAĆ NA KONTO

32 1160 2202 0000 0002 4778 1296

Fundacja Instytut na rzecz Kultury Prawnej Ordo Iuris
ul. Zielna 39, 00-108 Warszawa
oraz za pomocą przelewów internetowych
Tpay i PayPal (szczegóły na stronie www.ordoiuris.pl)

ordoiuris.pl

[/ordoiuris](https://www.facebook.com/ordoiuris)

[/ordoiuris](https://www.youtube.com/ordoiuris)

[/ordoiuris](https://www.instagram.com/ordoiuris)

[@ordoiuris](https://twitter.com/ordoiuris)